

ББК 88.4
А43

Друкується за рішенням Вченої ради Житомирського ОІППО

А43 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: Науково-методичний збірник / За ред. М.М. Заброцького. – Київ-Житомир, ЖОІППО, 2006. – 196 с.

ISBN 966-655-218-3

Збірник підготовлений за матеріалами Всеукраїнських науково-практичних конференцій «Проблеми формування громадянськості учнів шкільними навчальними дисциплінами» та «Шляхи розвитку еколого-педагогічної культури вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти», проведених на базі Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. У збірнику розміщено статті, в яких висвітлюються питання, що обговорювалися на конференціях.

Адресується науковцям, практичним працівникам системи освіти, а також студентам, що навчаються за педагогічними та психологічними спеціальностями.

Відповідальний за випуск кандидат наук з державного управління,
проректор з науково-методичної роботи Житомирського ОІППО **Смагін І.І.**

Статті друкуються в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність наведених даних несуть автори.

Коректор Н.М. Макарова
Верстка і оригінал-макет – І.О. Малихіна

ISBN 966-655-218-3

© Житомирський ОІППО;
інформаційно-видавничий центр, 2006

В.М. Слюсар, асистент кафедри філософії
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У ВИХОВАННІ СВОБОДИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Значне місце у вихованні учнів посідає формування громадянина демократичного суспільства, який прагне до вільного вибору свого власного життєвого шляху, який сам обиратиме способи самореалізації. Проблема свободи самореалізації особистості в сучасному українському суспільстві стає дедалі актуальнішою, адже, як зазначають І.П. Хобта та С.Ф. Шевчук, у такій суспільній ситуації, коли багато універсальних, природних прав людини мають декларативний характер, найбільш важливу на, мабуть, і визначальну роль для процесу саморозвитку, самореалізації творчих сил людини відіграє її внутрішня свобода [4, с. 7].

Розглянувши, яким же чином співвідносяться свобода і самореалізація особистості, слід відзначити, що це внутрішньопов'язані явища, оскільки свобода, з одного боку, розкриває об'єктивні умови процесу самореалізації, а з іншого – його суб'єктивну мотивацію. У свою чергу, поняття самореалізації концентрує собою бік усвідомленого практичного здійснення індивідуальних сил особистості – потреб, знань, інтересів, волі, емоцій тощо, момент їх діяльного втілення [3, с. 89]. Свобода виступає необхідною умовою самореалізації особистості, виокремлюючись своїм гуманістичним змістом від свавілля. Не кожен діяльність можна назвати вільною, свобода виявляє здатність особистості реалізовувати такі власні сутнісні сили, які містять загальнолюдський зміст. І, за визначенням В.І. Муляра, самореалізація особистості є процесом індивідуального опрідметнення її сутнісних сил завдяки діяльності відповідно до вимог культури [3, с. 86]. Тобто реальна самореалізація неможлива поза культурою, яка, водночас, містить множинність варіантів вибору її сфер і способів, містить потенціал свободи.

Але вказані можливості перетворення потенціалу культури є ефективними лише за умови, що особистість володіє здібностями до його перетворення у факт свободи. Людина повинна бачити в культурі самоутвердження, досконалість власної особистості. Процес виховання особистості, особливо це стосується громадянського виховання особистості, передбачає вироблення у неї такої здатності. Але часто створений людиною світ протиставляється їй, триває процес відчуження. Велику негативну роль відіграв науково-технічний прогрес, адже індустріальна цивілізація призвела до спрощення духовної структури особистості, речі, які виробляються нею, переростають із засобу діяльності в мету, стаючи, таким чином, причиною такого відчуження. Виходячи з цього, можна відмітити, що особлива увага науковців сьогодні привертається до процесу соціалізації, процесу формування особистості, коли індивід набуває віру, відносини, цінності і навички культури. Особливу роль у процесі соціалізації та формуванні внутрішньої свободи самореалізації особистості відіграє середня школа. В.Є. Горозія, вказуючи на дану проблематику, визначає наступні особливості формування особистості в сучасних умовах: в умовах науково-технічної революції змінюється процес соціальної підготовки індивідів, оскільки вирішальне значення сьогодні набуває процес навчання, обов'язковість певного рівня освіти для соціальної готовності сама по собі продовжує т. зв. перехідний період і ставить свої специфічні проблеми, зокрема феномен акселерації; створюється конфліктна ситуація через збільшення вільного часу та зростання засобів розваг, з одного боку, та ускладнення засвоєння наукового базису вкрай скорочує час для дозвілля з іншого.

Надлишок масової інформації створює у молоді ілюзію освіченості, а практичне зіткнення з життям з особливою гостротою виявляє слабкість знань і непевність ціннісної орієнтації, невідповідність до життя, що хворобливо переживається молоддю і стає джерелом конфліктів.

Складність професійної орієнтації часто призводить до неправильного вибору професії, що свідчить про нереалізованість особистості [1, с. 74].

Одним з найголовніших компонентів соціалізації є формування світогляду через структурний процес формування його рівнів: світовідчуття – світосприйняття – світорозуміння. Для педагога важливо виховати сформовану особистість, яка займає активну життєву позицію, яка завжди зможе знайти своє місце у суспільстві. Саме забезпечення формування системи уявлень, сприяння становленню становлення світоглядних орієнтацій особистості, вироблення власної філософії життєдіяльності, самоідентифікації та самореалізації в кожній із сфер суспільного життя покладено у зміст громадянської освіти в нашій країні.

Необхідність відповідності концепцій розвитку освіти вимогам часу сприяє її реформуванню у напрямку демократизації навчально-виховного процесу і звертання уваги до проблеми свободи взагалі. Педагогічна наука досліджувала проблеми можливості проектування особистості, віддаючи перевагу соціальним детермінантам процесу виховання. Проте, поліваріантність позицій розуміння соціального устрою життя, визначення людини як індивідуальності, яка має право на економічну свободу, моральну автономію та соціальну суверенність, що знайшли своє відображення у теоріях «нового гуманізму», передбачають визначення людини як природної, соціальної та екзистенційної (незалежної, вільної істоти). У свободі заключається сутність переходу до незалежності від зовнішнього світу, від зовнішньої детермінації до самодетермінації. Сучасна філософська думка звертає першочергову увагу не на межі сфер діяльності незалежного індивіда, а на специфіку його онтологічного ставлення до свого власного буття, яке розуміється як практика свободи.

Автор низки концепцій у сфері освіти О.С. Газман визначає характеристику людини як екзистенційної істоти здатність до свободи. Ця здатність особи до автономного існування, здатність самостійно, незалежно (враховуючи, але долаючи біологічну і соціальну заданість) облаштовувати власну долю, відношення зі світом, реалізовувати самостійно пізнане життєве призначення, здійснюючи власний, індивідуальний вибір. Саме здатність до свободи інтегрує людину як ціле, дозволяє їй здійснювати гармонійне існування [2, с. 10]. Вчений розділяє педагогіку необхідності та свободи, визначаючи, що метою останньої є допомога дітям у конструюванні їх автономного внутрішнього світу, а предметом – засоби, що допомагають людині в саморозвитку – самовизначенні та самореаліза-

ції. Поруч із процесом соціалізації постає процес індивідуалізації, який передбачає створення умов до максимально вільної реалізації заданих природою здібностей та підтримку людини в автономному духовному самобудівництві, у розвитку до життєвого самовизначення. Учень повинен свідомо діяти з метою створення власної індивідуальності та повної самореалізації, а задатками для початку даного процесу є питання, які виникають в кожній особі, про визначення її місця і ролі у цьому світі. Процес формування здатності до свободи передбачає забезпечення свободи від пригнічення, образи гідності та свободи для творчої самореалізації для автономного розвитку. Дана концепція передбачає напрями виховання у першу чергу свободи, а лише потім необхідності, спочатку особистості, і потім колективу. Отже, індивідуалізація в освіті передбачає створення системи засобів, що сприяють усвідомленню особистості, яка сформовується, своєї відмінності від інших (не лише переваг, але й слабостей), що впливатиме на духовне зростання, вміння вибирати власний сенс життя та життєвого шляху.

Перед українською освітою сучасне інформаційне формалізоване суспільство ставить ряд важливих вимог не лише стосовно засобів формування громадянина держави, який здатний діяти самостійно, але й визначає зростання ролі навчальних предметів гуманітарного циклу, зокрема української та зарубіжної літератур, історії. Але особлива роль у демократичному суспільстві у системі громадянської освіти належить предметам філософського циклу, специфічною рисою яких є плюралістичність, що сприяє формуванню особистості, яка має здатність до свободи, а значить і матиме підвищену відповідальність за власну долю, за долю інших людей та долю країни і всього людства.

Література:

1. Газман О.С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века. – Классный руководитель. – №3. – С. 7 – 34.
2. Горозия В.Е. Отчужденный мир и проблема социализации человека (философский, социолого-психологический анализ) // Отчуждение человека в перспективе глобализации мира: Сб. Статей. Выпуск I / Под ред. Маркова Б.В., Соломина Ю.Н., Парцвания В.В. – С.-П.: Петрополис, 2001. – С. 68 – 86.
3. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). – Житомир: ЖІТІ, 1997. – 214 с.
4. Хобта І.П., Шевчук С.Ф. Громадянське суспільство як умова самореалізації творчих сил особи // Духовна культура особистості в контексті розвитку громадянського суспільства: Науково-методичний збірник / За ред. М.М. Заброцького, І.І. Якухно. – Житомир-Київ: ЖОППО, 2005. – С. 6 – 15.